

1479

NINA Rapport

Overvåking av hekkende horndykker i Troms 2017

Sveinn Are Hanssen
Vigdis Frivoll
Karl-Birger Strann
Jan Heggås
Matias Hagtvedt

NINAs publikasjoner

NINA Rapport

Dette er NINAs ordinære rapportering til oppdragsgiver etter gjennomført forsknings-, overvåkings- eller utredningsarbeid. I tillegg vil serien favne mye av instituttets øvrige rapportering, for eksempel fra seminarer og konferanser, resultater av eget forsknings- og utredningsarbeid og litteraturstudier. NINA Rapport kan også utgis på annet språk når det er hensiktsmessig..

NINA Temahefte

Som navnet angir behandler temaheftene spesielle emner. Heftene utarbeides etter behov og serien favner svært vidt; fra systematiske bestemmelsesnøkler til informasjon om viktige problemstillinger i samfunnet. NINA Temahefte gis vanligvis en populærvitenskapelig form med mer vekt på illustrasjoner enn NINA Rapport.

NINA Fakta

Faktaarkene har som mål å gjøre NINAs forskningsresultater raskt og enkelt tilgjengelig for et større publikum. Faktaarkene gir en kort framstilling av noen av våre viktigste forskningstema.

Annen publisering

I tillegg til rapporteringen i NINAs egne serier publiserer instituttets ansatte en stor del av sine vitenskapelige resultater i internasjonale journaler, populærfaglige bøker og tidsskrifter.

Overvåking av hekkende horndykker i Troms 2017

Sveinn Are Hanssen
Vigdis Frivoll
Karl-Birger Strann
Jan Heggås
Matias Hagtvedt

Hanssen, S.A, Frivoll, V., Strann, K.-B., Heggås, J. & Hagtvedt, M.
2018. Overvåking av hekkende horndykker i Troms 2017. NINA
Rapport 1479. Norsk institutt for naturforskning.

Tromsø, februar 2018

ISSN: 1504-3312

ISBN: 978-82-426-3210-4

RETTIGHETSHAVER

© Norsk institutt for naturforskning

Publikasjonen kan siteres fritt med kildeangivelse

TILGJENGELIGHET

Åpen

PUBLISERINGSTYPE

Digitalt dokument (pdf)

KVALITETSSIKRET AV

Jan Ove Bustnes

ANSVARLIG SIGNATUR

Forskningsjef Cathrine Henaug (sign.)

OPPDRAAGSGIVER(E)/BIDRAGSYTER(E)

Fylkesmannen i Troms

OPPDRAAGSGIVERS REFERANSE

2017/483-1

KONTAKTPERSON(ER) HOS OPPDRAGSGIVER/BIDRAGSYTER

Heidi-Marie Gabler

FORSIDEBILDE

Horndykker i praktdrakt © Karl-Birger Strann

NØKKEWORD

Lyngen, Storfjord, Balsfjord, Målselv, Bardu, Salangen, Dyrøy,
Sørreisa, Troms fylke, Horndykker, Overvåkingsrapport

KEY WORDS

Lyngen, Storfjord, Balsfjord, Målselv, Bardu, Salangen, Dyrøy,
Sørreisa, Troms county, Slavonian greebe, Monitoring report

KONTAKTOPPLYSNINGER

NINA hovedkontor

Postboks 5685 Torgarden
7485 Trondheim
Tlf: 73 80 14 00

NINA Oslo

Gaustadalléen 21
0349 Oslo
Tlf: 73 80 14 00

NINA Tromsø

Postboks 6606 Langnes
9296 Tromsø
Tlf: 77 75 04 00

NINA Lillehammer

Vormstuguvegen 40
2624 Lillehammer
Tlf: 73 80 14 00

NINA Bergen

Thormøhlensgate 55
5006 Bergen
Tlf: 73 80 14 00

www.nina.no

Sammendrag

Hanssen, S.A, Frivoll, V., Strann, K.-B., Heggås, J. & Hagtvedt, M. 2018. Overvåking av hekkende horndykker i Troms 2017 NINA Rapport 1479. Norsk institutt for naturforskning.

På 52 lokaliteter fordelt på åtte kommuner i Troms, har antallet hekkende/territorielle par horndykker *Podiceps auritus* blitt overvåket siden 2001. Siden oppstarten har hekkebestanden blitt redusert med rundt 90 % med den sterkeste nedgangen i årene mellom 2001 og 2009. Rundt 2009 stoppet denne tilbakegangen noe opp, men fra og med 2010 har nedgangen fortsatt og i 2014 utgjorde bestanden bare 10 % av 2001-nivået.

I 2017 ble 50 av 52 lokaliteter fordelt på åtte kommuner, overvåket. To av vannene i Bardu kommune ble ikke besøkt denne sesongen. 2017 var et forholdsvis dårlig hekkeår med 25 hekkende eller territorielle par innenfor de 50 lokalitetene i Troms. Horndykkerbestanden har ikke kommet seg etter de svært dårlige hekkesesongene i perioden 2010-2015. Basert på datasettet for de siste årene er det ikke lenger noe usikkerhet knyttet til bestandsutviklingen hos horndykker. Selv om det ble registrert noen flere par i 2017 enn i 2016, tyder alle data på at arten sliter med en kraftig bestandsnedgang.

I 2017 er antallet horndykkerpar i underkant av 11 % av hekkebestanden i 2001. Som i 2016 var ungeproduksjonen i 2017 veldig lav der mange par avbrøt hekkingen eller mislyktes i å få fram unger til flygedyktig alder. Hvis denne utviklingen fortsetter, vil det ikke gå mange år før arten kan være borte som hekkefugl i fylket.

Det anbefales at overvåkingen utvides til å omfatte områder i Sør-Troms og da spesielt på Senja og Hinnøya. Dette vil gi økt kunnskap om den delen av hekkebestanden som ligger nær kysten av Sør-Troms.

Horndykker med unge. Foto: Karl-Birger Strann ©

Sveinn Are Hanssen, NINA, Framsenteret, Postboks 6606 Langnes, 9296 Tromsø, sveinn.a.hanssen@nina.no

Abstract

Hanssen, S.A, Frivoll, V., Strann, K.-B., Heggås, J. & Hagtvedt, M. 2018. Overvåking av hek-kende horndykker i Troms 2017. Monitoring of breeding Slavonian grebes in Troms County 2017. NINA Report 1479. Norwegian Institute for Nature Research.

The number of breeding Slavonian grebes *Podiceps auritus* has since 2001 been monitored in 52 sites in Troms county in Northern Norway. The breeding population has been reduced by 90% since the start of the monitoring programme, with the strongest decline between 2001 and 2009. The decline seemed to level off around 2009, but from 2010 the decline continued and in 2014 the population was only 10% of the 2001 level.

Fifty of the 52 original sites were censused in 2017. Two of the small lakes in Bardu were not visited in 2017. This was a relatively bad breeding year with a total of only 25 breeding or territorial pairs within the 50 monitored sites in Troms county. The Slavonian grebe population has not recovered after the unsuccessful breeding seasons between 2010 and 2015. Based on the data for the more recent years there is no longer any uncertainty regarding the population decline of the Slavonian grebe. Although a few more pairs were registered in 2017 compared to 2016, the data more than indicates a dramatic population decline.

In 2017 the number of Slavonian grebe pairs were less than 11% of the breeding population in 2001. Comparable to the situation in 2016 the breeding success was low where many pairs deserted their nests or were unable to fledge their young. If this situation continues, the Slavonian grebe will probably not be breeding in Troms county a few years from now.

We recommend that the monitoring area is expanded to sites in the southern parts of Troms county, especially on the islands Senja and Hinnøya. This will increase the knowledge of the coastal breeding population of Slavonian grebes.

Sveinn Are Hanssen, NINA, Fram Centre, P.O. Box 6606 Langnes, 9296 Tromsø, Norway
sveinn.a.hanssen@nina.no

Innhold

Sammendrag	3
Abstract	4
Innhold.....	5
Forord	6
1 Innledning.....	7
2 Metode	8
3 Resultat og diskusjon.....	9
3.1 Kommunevis gjennomgang.....	9
3.2 Samlet gjennomgang for Troms	15
4 Konklusjon	17
5 Anbefalinger	18
6 Referanser	20

Forord

Karl-Birger Strann startet i 2001 overvåking av horndykker. Arten var fram til 2010 oppført som sterkt truet på den norske rødlista. I 2010 ble den tatt ut fra rødlista, men er fra 2015 igjen oppført som sårbar (VU). I perioden etter at overvåkinga startet har populasjonen av hekkende horndykker gått kraftig tilbake i Troms, vi anser det derfor som veldig viktig at denne overvåkingen videreføres. Lokalitetene som overvåkes er fordelt på åtte kommuner sentralt i Troms fra Lyngen i nord til Salangen i sør. I 2017 bevilget Fylkesmannen i Troms et tilskudd på kr 30 000 for å opprettholde denne overvåkingen. I denne rapporten blir resultatene fra overvåkingsprosjektet i 2017 presentert.

Februar 2018 Sveinn Are Hanssen

Rugende horndykker. Foto: Karl-Birger Strann ©

1 Innledning

Horndykkeren *Podiceps auritus* har i Norge sin viktigste hekkeutbredelse fra Nord-Trøndelag til nordre deler av Nordland og Troms. Etter midten av 1990-tallet kom det flere rapporter fra artens utbredelsesområde i Europa der det ble dokumentert betydelige negative trekk i bestandsutviklingen. Også fra vårt naboland Sverige ble det rapportert om en klar tilbakegang i denne perioden (Douhan 1998). Arten sto fram til 2010 oppført som sterkt truet (EN) på den norske rødlista, men ble i 2010 tatt ut av lista (Kålås m.fl. 2006, 2010). På den nye rødlista som kom i 2015 er horndykkeren igjen ført opp som VU – sårbar (Henriksen & Hilmo 2015).

Karl-Birger Strann startet i 2001 opp en fast overvåking av hekkende horndykker i Troms fylke (Stien m.fl. 2016). Flere av lokalitetene har i tillegg vært årlig undersøkt av Strann helt tilbake til 1982. Fra og med 2001 ble totalt 52 kjente hekkelokaliteter for horndykker besøkt i løpet av hekkesesongen. Lokalitetene er fordelt på åtte kommuner sentralt i Troms og studieområdet strekker seg fra Lyngen i nord til Salangen i sør. Samtlige lokaliteter er besøkt og registrert hver sommer siden juni 2001. Dette arbeidet ble startet opp fordi registreringer viste at arten allerede da gikk noe tilbake og på enkelte lokaliteter i Troms forsvant den helt.

I 2017 ble 50 av hekkelokalitetene besøkt i løpet av hekkesesongen. To av vannene i Bardu ble ikke besøkt i hekkesesongen.

2 Metode

Undersøkelsene består i ett tidlig besøk på hekkelokalitetene der alle reir, reir under bygging samt rugende fugler blir registrert. Dette skjer normalt rundt 20. juni. Alle lokalitetene ble tidligere (fram til 2011) besøkt minst én gang seinere i sesongen, dette skjedde i all hovedsak mellom 10. og 20. juli. Unntaksvis kunne noen lokaliteter besøkes helt fram til de siste dagene av juli. Under det siste besøket ble alle reir som ble besøkt ved første runde sjekket på nytt og alle par med unger blir registrert. Fra 2013-2015 ble samtlige lokaliteter besøkt minimum tre ganger. Dermed kunne vi fange opp eventuelle seine kull som var resultat av omlegging etter tap av reir/egg tidligere i sesongen. Noen sentrale lokaliteter som vannene i Skibotndalen i Storfjord og Sagelvvatnet i Balsfjord med omkringliggende vann, ble besøkt minimum fem ganger. I 2017 ble 47 av lokalitetene besøkt minst én til to ganger, mens vannene i Skibotndalen ble besøkt minimum seks ganger. Sagelvvatnet med omkringliggende vann ble besøkt mer enn 10 ganger.

Samtlige påviste par med reir blir kartfestet ved hjelp av GPS. Ved ankomst til et nytt vann, sjekkes lokaliteten for hekkende par fra et egnet punkt. I arbeidet brukes Swarowski 10x42 kik-kert, Canon 18x50 kik-kert og Zeiss 15-56x teleskop. Alle registreringer blir gjort på Garmin GPSMAP 276C med N-50 kart. Årlige hekkedata inkludert reproduksjonsdata har blitt lagt inn i egen database for samtlige år siden 2001.

Feltarbeidet i 2017 er utført av Vigdis Frivoll, Karl-Birger Strann, Jan Heggås, Matias Hagtvedt, Per Steinar Sommervold og Jan Inge Karlsen.

Voksen horndykker i isråk på våren. Foto: Karl-Birger Strann ©

3 Resultat og diskusjon

3.1 Kommunevis gjennomgang

Overvåkingen i 2017 ble utført i løpet av perioden 20. mai til 10. august.

Lyngen kommune

Tre vann i Lyngen kommune er overvåket siden oppstarten i 2001. To av vannene er små og har naturlig ikke rom for mange par, men ett, Jægervatnet, er forholdsvis stort og har potensiale for en høyere hekkebestand. 2009-resultatene viser en stabil hekkebestand sammenlignet med tallene fra 2005 og 2008, men med noe tilbakegang siden 2001 (Strann & Frivoll 2010). Det ble ikke påvist hekkende par i Lyngen kommune verken i 2014 eller 2015 (Hanssen m.fl. 2016). Sammen med resultatet fra 2012-13 er dette det dårligste siden oppstarten i 2001. Det ble heller ikke registrert horndykkere i Jægervatnet i 2016 (Hanssen m.fl. 2017). I 2017 ble det heller ikke påvist hekkende par i Jægervatnet. Det ble heller ikke registrert horndykkere i Elvejordvatnet eller Lillevatnet (Tabell 1).

Tabell 1. Antall hekkende og territorielle par horndykkere i utvalgte lokaliteter i Lyngen kommune i 2001, 2016 og 2017.

Lokalitet	Antall besøk	Antall par 2017	Antall par 2016	Antall par 2001
Elvejordvatnet	1	0	-	3
Lillevatnet	1	0	-	2
Jægervatnet	1	0	0	3
Totalt		0	0	8

Storfjord kommune

To vann i Storfjord har inngått i overvåkingen siden oppstarten i 2001. Begge vannene ligger nært hverandre i de nedre delene av Skibotndalen og har tidligere hatt solide hekkebestander av horndykker (Strann's data fra 1980-tallet). 2017-resultatene viser nok en dårlig hekkesesong med kun fem påviste par i oppstarten av hekkesesongen. Paret i Øvstevatnet gikk til hekking, men det ble ikke registrert unger her. To av fire par i Nedstevatnet gikk til hekking. De to andre parene lå bare og hvilte på vatnet og forsvant etter hvert fra lokaliteten (Tabell 2). Vi var flere ganger og så etter unger, men pga. mye og tett vegetasjonen var det vanskelig å observere de voksne med unger. Lokalitetene ble også besøkt av andre fugleinteresserte i 2017 (Artsobservasjoner.no).

Tabell 2. Antall hekkende og territorielle par horndykkere i utvalgte lokaliteter i Storfjord kommune i 2001, 2016 og 2017.

Lokalitet	Antall besøk	Antall par 2017	Antall par 2016	Antall par 2001
Øvstevatnet	6	1	1	14
Nedstevatnet	6	4	4	10
Totalt		5	5	24

Balsfjord kommune

27 lokaliteter er overvåket i Balsfjord siden oppstarten i 2001. Sagelvatnet og Laksvatnet er delt opp i henholdsvis fire og to lokaliteter siden det er store og uoversiktlige vann. Det ble i 2017 registrert 9 hekkende par i de 27 overvåkingslokalitetene i Balsfjord og det var ett par mer enn i 2016. I de nåværende lokalitetene som overvåkes, ligger hekkebestanden dermed nå under 10 % av hva den var i 2001 (Tabell 3). Imidlertid var det en periode med svak nedgang mellom 2005 og 2009 (Strann & Frivoll 2010). Dette tyder på at i Balsfjord hadde bestanden fram mot 2009 stabilisert seg. Det er verdt å nevne at arten allerede i 2009 hadde forsvunnet fra en rekke vann der den hekket på 1980-tallet. Dette gjelder vann som Kvilarvatnet og Fjellvatnet samt flere mindre vann på Heia og i Fjellbygda. Imidlertid omfattet denne tilbakegangen i all hovedsak små vann med stort sett kun ett eller to hekkende par. I de store vannene syntes tilbakegangen å være noe mer moderat og ingen av disse hadde mistet hele hekkebestanden fram til 2009.

Våren 2017 var mye kaldere enn i 2016 og vannene ble seint isfrie. Det var spesielt mai måned med mye nattefrost som gjorde at det ble så sein isgang på vannene. Allerede før horndykkerne trakk opp fra fjorden viste tellinger på sjøen ved Sørkjosleira tydelig at det ikke var snakk om flere fugl denne våren enn i de foregående to-tre årene. Forsommeren var preget av kjølig, men forholdsvis tørt vær.

På Laksvatnet ble det observert ett par i lombolaen og tre par i hovedvatnet. Det ble ikke registrert noen unger i Laksvatnet. Lombolaen hadde mye og tett vegetasjon på seinsommeren så det var umulig å observere noe her. Sist i juli ble alle tre parene sett på hovedvatnet og ett av parene lå nært vegetasjonsbeltet. I begynnelsen av juli ble det fisket fra mange båter her. Det blir nok for mye forstyrrelser fra fritidsfisket både fra båtene og fra land, til at horndykkeren greier å gjennomføre vellykket hekking i Laksvatnet.

På Sagelvatnet ble det registrert ett par horndykkere ved Vesterelv, men det ble ikke påvist vellykket hekking her. Ved utløpet av Sagelvatnet ble det registrert to par og ett av parene fikk fram unger. Det ene paret med unger ser ut til å klare seg selv om det fiskes mye her på dette vatnet også. Flere båter ligger ved utløpet så Sagelvatnet brukes mye til fritidsfiske. Det ble også registrert ett enkeltindivid her, men det så ikke ut til at den fikk seg make.

På Nordfjordvatnet ble det sett ett par på reir, men her var det så mye vegetasjon utover sommeren at det var umulig å registrere om hekkingen ble gjennomført.

Sist i juli ble det observert to horndykkere uten unger på Josefvatnet, men det er vanskelig å si om de gikk til hekking eller at de mislyktes i løpet av hekkeperioden. De lå og hvilte på vatnet sammen med mange mytende ender.

Det er bekymringsfullt at det ikke ble sett noen hekkende horndykkerpar på Langvatnet ved Takvatnet i 2017. Her hekket tre par i 2016. Men en uvanlig sein isgang i 2017 kan kanskje være forklaringen.

Sammenligner vi med 2001 så er arten nå forsvunnet som hekefugl fra over 20 av overvåkingslokalitetene i Balsfjord kommune. I 2001 var den totale hekkebestand i Troms på 228 hekkende par. Da hadde Balsfjord 102 hekkende par, noe som utgjorde rundt 45 % av den totale overvåkingsbestanden. Kommunen er fremdeles fylkets viktigste område for arten og dette er viktig å være klar over i forvaltningsarbeidet med arealinngrep i tilknytning til de gjenværende hekelokalitetene.

Tabell 3. Antall hekkende og territorielle par horndykkere i utvalgte lokaliteter i Balsfjord kommune i 2001, 2016 og 2017.

Lokalitet	Antall besøk	Antall par 2017	Antall par 2016	Antall par 2001
Laksvatnet, Lombola	3	1	0	1
Laksvatnet, Storbukta	3	3	2	4
Tennesvatnet	3	0	0	2
Josefvatnet	3	1	0	5
Lillevatnet	1	0	0	4
Nordfjordvatnet	2	1	0	4
Hallarvatnet	1	0	0	4
Storfjellvatnet	1	0	0	3
Sagelvvatnet nord	6	2	2	4
Sagelvvatnet, Holmebukta	6	0	1	3
Sagelvvatnet, reservatet	6	0	0	6
Sagelvvatnet, Vesterelv	6	1	0	3
Kjosvatnet	1	0	0	3
Nordbyvatnet	1	0	0	6
Skutvikvatnet	1	0	0	5
Stabbevatnet	1	0	0	3
Sandvatnet	1	0	0	6
Femtevatnet	1	0	0	3
Henrikvatnet	1	0	0	3
Per-Jonsavatnet	1	0	0	2
Sjukavatnet	1	0	0	3
Takvatnet	4	0	0	6
Strømsli, lombola	4	0	0	3
Langvatnet ved Takvatnet	4	0	3	4
Langvatnet ved Sagelva	1	0	0	4
Rundvatnet	1	0	0	4
Store Juksavatnet	1	0	0	4
Totalt		9	8	102

Målselv kommune

I Målselv kommune har åtte lokaliteter blitt overvåket siden 2001. Også i denne kommunen ble hekkebestanden halvert fra oppstarten av overvåkingen i 2001 til i 2009 (Strann & Frivoll 2010). Imidlertid syntes tilbakegangen her å stoppe noe opp fram mot 2009 (Strann & Frivoll 2010), men etter 2009 har tilbakegangen fortsatt. Store vann som Takvatnet og Andsvatnet har hatt en stor tilbakegang og heller ikke i 2017 hekket det horndykkere i disse vannene. Den økende forstyrrelsen i området fra hyttefolk kan også være medvirkende her.

Totalt sett ble det i 2017 påvist to hekkende og ett territorielt par i studieområdet i Målselv, noe som bare utgjør 10 % av hekkebestanden i 2001 (Tabell 4).

I mai 2013 ble det registrert én enkelt fugl på lombolaen ved Lille Rostadvatn, men ved flere besøk i juni og juli både i 2013 og 2014 ble det ikke observert horndykkere her i det hele tatt. Det var derfor hyggelig at det i 2015 på nytt dukket opp et par her, men det ble ingen ungeproduksjon (Hanssen m.fl. 2016). I mai 2016 ble det sett ni horndykkere i råka her. Ett par hekket og fikk fram tre unger noe som var oppløftende siden det ikke var registrert hekking av horndykkere her på flere år. Vi besøkte Lille Rostadvatn mange ganger i 2016 for å sjekke om flere par kunne hekke her. Men de andre horndykkerne som ble observert tidlig ved isgang, hekket ikke i Lille Rostadvatnet. Sannsynligvis har de fløyet videre til andre vann (Hanssen m.fl. 2017). Det ble registrert ett par i lombolaen ved Lille Rostadvatn i 2017. Besøk som vi foretok seinere på sommeren viste at paret ikke gjennomførte noen hekking.

Sagtjørna hadde to hekkende par i 2016 og minst ett par horndykker fikk fram unger (Hanssen m.fl. 2017). I juni 2017 ble det også registrert to hekkende par på Sagtjørna. Seinere registreringer på sommeren viste at horndykkerne var der, men mye vegetasjon gjorde at ungene ikke ble registrert. Det ble registrert to individer seint i juli. Dette vannet har i de siste årene årlig hatt to hekkende par horndykkere. Vannene i Målselv ble våren 2016 tidlig isfrie mens det i 2017 var sein isgang om våren og en kald og forholdsvis tørr forsommer.

Seks av åtte lokaliteter der det hekket horndykkere så seint som i 2001, er nå uten hekkende par.

Tabell 4. Antall hekkende og territorielle par horndykkere i utvalgte lokaliteter i Målselv kommune i 2001, 2016 og 2017.

Lokalitet	Antall besøk	Antall par 2017	Antall par 2016	Antall par 2001
Råvatnet	1	0	0	4
Skjoldkjosen	1	0	0	5
Lille Rostavatn	3	1	1	4
Veltvatnet	1	0	0	3
Langkjøsvatnet	1	0	0	2
Takvatnet	4	0	0	4
Andsvatnet nord	2	0	0	4
Sagtjørna	3	2	2	4
Totalt		3	3	30

Bardu kommune

I Bardu er seks lokaliteter overvåket siden 2001. I kommunen ble hekkebestanden redusert mellom 2001 og 2009 (Strann & Frivoll 2010). Størst tilbakegang har det vært i Øvre Sætervatn og i Svartvatnet. Hekkebestanden av horndykker langs hele Barduelv-bassenget har blitt sterkt negativt påvirket av de mange nedtappingene av dette bassenget for vedlikehold av dammen ved Bardufossen. Rundt 1980 hekket det minst 20 par på strekningen mellom Heggelia og Strand like nedenfor Setermoen (Strann, upubliserte data), en strekning der det i 2015 hekket bare to par. I 2015 ble det påvist kun to hekkende par i Bardu (Hanssen m.fl. 2016). Som i 2014 hekket begge på holmene i Skoelvtløpet. Dette utgjorde rundt 9 % av 2001-bestanden.

Horndykkeren er borte som hekkefugl både i Abborvatnet og Langsvingvatnet og det ble heller ikke registrert noen par her i 2017. Disse to lokalitetene er små vann med et hekkepotensiale for kun noen få par.

Mer alarmerende er det at i det store og tradisjonelt solide hekkevannet Øvre Sætervatn, ikke er påvist hekking siden 2011. Det ble tidlig på våren 2016 ved isgang observert ett enkeltindivid i Øvre Sætervatn, men ved seinere besøk i hekketiden ble det ikke registrert noen horndykkere i dette vannet (Hanssen m.fl. 2017). Det ble heller ikke her registrert noen horndykkerpar i 2017.

I 2016 ble det observert fem par i Skoelvosen og det var den eneste av de overvåkede lokalitetene i Bardu med hekkende horndykkere. Det var positivt at så mange horndykkerpar gikk til hekking på holmene i Skoelvosen og hekkeprosenten fordoblet seg her i forhold til i 2015. Noen få unger blei observert her i august (Hanssen m.fl. 2017).

Det ble registret hele 7 hekkende par i Bardu i 2017 og alle var ved Skoelvosen (Tabell 5). Vi talte opp med teleskop reirene som vi klarte å se. I følge Jan Inge Karlsen som jobber i Statkraft, var det gunstige forhold for horndykkerhekking i Skoelvosen også i 2017. Det var ingen store nedtappinger av Barduelv-bassenget og vannstanden ble holdt så stabil som mulig. Dette resulterte i godt med hekkinger på holmene og omkringliggende områder. Mange unger blei registrert

her i august. Forhåpentligvis kom det en del unger på vingene i Skoelvosen i 2017, noe som muligens kan forbedre hekkebestanden av horndykker her i kommende år. Det ble registrert 20 individer ved Skoelvosen i begynnelsen av juni 2017 (Artsobservasjoner.no). Vi kan ikke utelukke at det var flere par som gikk til hekking, men mest sannsynlig så var noen av disse fugl som skulle videre til andre lokaliteter som fremdeles var islagte.

I 2017 blei det sett 1 enkeltindivid i Kjosen i begynnelsen av juni og vannet ble derfor besøkt flere ganger seinere i sesongen. Imidlertid ble det ikke registrert noen par som gikk til hekking her (Jan Inge Karlsen pers.medd.).

Svartvatnet ble som i 2016 heller ikke undersøkt i 2017 og ble nedprioritert. Dette ble gjort delvis pga. at bevilgningene ikke strakk til og at vannet brukes mye til friluftsliv om våren og sommeren. Det har ikke vært observert horndykkere her på mange år.

Langsvingvatnet ligger i Setermoen skytefelt og vegen innover i dette skytefeltet var stengt med bom mesteparten av sesongen. Da vi ikke fikk kontakt med ansvarshavende i Forsvaret, ble vannet ikke besøkt i 2017. Heller ikke her har det vært horndykkere på mange år.

Tabell 5. Antall hekkende og territorielle par horndykkere i utvalgte lokaliteter i Bardu kommune i 2001, 2016 og 2017.

Lokalitet	Antall besøk	Antall par 2017	Antall par 2016	Antall par 2001
Skoelvosen	10	7	5	6
Kjosen	3	0	0	3
Abborvatnet	2	0	0	3
Svartvatnet	-	-	-	4
Øvre Setervatnet	3	0	0	5
Langsvingvatnet	-	-	0	2
Totalt		7	5	23

Salangen kommune

I Salangen er tre lokaliteter overvåket siden 2001. Bestanden i disse lokalitetene gikk tilbake fra 20 par i 2001 til 12 par i 2009 (Strann & Frivoll 2010). Størst registrert tilbakegang i 2009 var i Røyrbakkvatnet der det i 2009 hekket fire par mens det ble påvist sju hekkende par her i 2001. Imidlertid ble det påvist en svak økning mellom 2008 og 2009.

I 2016 ble det registrert to par horndykkere på Øvervatnet sist i juli, men ingen unger (Hanssen m.fl. 2017).

I 2017 ble det registrert 1 par på Øvervatnet, men ingen hekkeadferd. Paret lå bare og hvilte på vatnet. Det ble heller ikke registrert unger her seinere på sommeren. Vi kan ikke utelukke at paret har prøvd seg på hekking, men mislyktes. Øvervatnet og Nervatnet brukes mye til fiske på sommeren. Det er forstyrrelser her både med mye båtbruk samt fiske fra land i disse to vannene i fiskesesongen. Det ble ikke observert horndykkere på Nervatnet og heller ikke Røyrbakkvatnet i 2017 (Tabell 6).

Tabell 6. Antall hekkende og territorielle par i utvalgte lokaliteter i Salangen kommune i 2001, 2016 og 2017.

Lokalitet	Antall besøk	Antall par 2017	Antall par 2016	Antall par 2001
Øvervatnet	3	1	2	8

Nervatnet	3	0	0	5
Røyrbakkvatnet	3	0	0	7
Totalt		1	2	20

Dyrøy kommune

I Dyrøy er kun én lokalitet overvåket, Skøvatnet. Her har hekkebestanden gått sterkt tilbake fra 8 par i 2001 til 3 par i 2009, noe som da gav en restbestand på rundt 37 % (Strann & Frivoll 2010). I 2009 var det to av tre par som fikk fram unger på Skøvatnet. Det finnes flere egnede små skogsvann i kommunen, og det er mulig at det fremdeles hekker noen par horndykkere i disse.

I 2016 ble det som i 2015 ikke påvist hekkende horndykker på Skøvatnet og heller ikke observert enkeltindivid på vannet eller i den stilleflytende delen av Skøelva (Hanssen m.fl. 2017).

I 2017 ble Skøvatnet besøkt to ganger og den stilleflytende delen av elva ble undersøkt samtidig. Det ble ikke observert noen horndykkere her (Tabell 7). Det var også sein isgang her som i mange andre vann i Troms.

Tabell 7. Antall hekkende og territorielle par horndykkere i en utvalgt lokalitet i Dyrøy kommune i 2001, 2016 og 2017.

Lokalitet	Antall besøk	Antall par 2017	Antall par 2016	Antall par 2001
Skøvatnet	2	0	0	8

Sørreisa kommune

I Sørreisa er to lokaliteter blitt overvåket siden 2001. Hekkebestanden i 2009 lå på rundt 60 % av hva som ble registrert i 2001 (Strann & Frivoll 2010). Den negative utviklingen har vært forholdsvis lik på begge lokalitetene og har fortsatt etter 2009.

I 2016 ble det ikke påvist noen hekkende par på de to lokalitetene som er blitt overvåket (Hanssen m.fl. 2017). Reisavatnet har vært det vannet som har hatt flest hekkende par med hele åtte par i 2001. Det ble i 2016 heller ikke påvist hekkende par horndykkere på andre vann som ikke inngår i overvåkingen.

I 2017 ble det ikke påvist hekkende par verken på Reisavatnet eller på Vågvatnet (Tabell 8). Disse to vannene ble også besøkt seinere på sommeren for å utelukke at det ikke ble seinheking her.

Tabell 8. Antall hekkende og territorielle par horndykkere i utvalgte lokaliteter i Sørreisa kommune i 2001, 2016 og 2017.

Lokalitet	Antall besøk	Antall par 2017	Antall par 2016	Antall par 2001
Reisavatnet	2	0	0	8
Vågvatnet	2	0	0	5
Totalt		0	0	13

3.2 Samlet gjennomgang for Troms

Resultatene for 2017 var fremdeles svake sammenlignet med tidligere år i overvåkingsprosjektet (Tabell 9). Overvåkingen i de 50 av 52 lokalitetene viste at det var kun 25 hekkende/territorielle par samt noen få ikke-hekkende, voksne individer. Dette utgjør kun 10.9 % av 2001-bestanden og rundt en fjerdedel av 2009-bestanden (Tabell 9). Horndykkerbestanden har de fem siste årene ligget på rundt 10 % av 2001-bestanden og rundt 20 % av 2009-bestanden (Strann m.fl. 2013). Dette er selvsagt dramatiske tall og arten viser også en sterk negativ trend mange andre steder, for eksempel i det meste av Nordland fylke (Strann, upubliserte data).

I overvåkingsområdene i de åtte kommunene i Troms ble hekkebestanden mellom 2001 og 2009 halvert og lå i 2009 på rundt halvparten (54 %) av 2001-bestanden. Allerede den tilbakegangen som skjedde fram til 2009 må betegnes som dramatisk for arten. Imidlertid synes det som om nedgangen i 2009 hadde stoppet noe opp flere steder og mellom 2008 og 2009 var det en liten, men positiv bestandsutvikling innenfor studieområdet (Strann & Frivoll 2009, 2010). Det finnes klare forskjeller mellom de enkelte kommunene, men også mellom lokaliteter i den enkelte kommune.

Det er usikkert hva tilbakegangen skyldes, men data fra Skottland tyder på at arten der er særlig utsatt for reirpredasjon fra kråker og villmink (Summers m.fl. 1994). Villmink er nå en veletablert art i det meste av våre ferskvann og vassdrag og det er mulig at tilbakegangen i noen grad kan skyldes økt predasjon også her. Dette er imidlertid ikke dokumentert. Imidlertid synes ungeproduksjonen hos de parene som går til hekking ikke å være spesielt dårlig (Strann, upubliserte data) sammenlignet med data fra andre land (Stuart Benn, RSPB Skottland, pers. med.). Det synes som om antallet par som ankommer hekkeområdene i Troms stadig går ned og det er derfor mer sannsynlig at den store tilbakegangen kan finnes på vinterområdene eller langs trekk-ruta mellom vinterområdene og hekkeplassene. Det foreligger ikke data på hvor de hekkende horndykkerne i Troms overvintrer, men det antas at mange overvintrer langs vestkysten av Norge, men at et ukjent antall trekker ned til Nordsjøkystene og Skagerak (Cramp & Simmons 1977).

I Finland er hekkebestanden også i nedgang og heller ikke der synes det som om en vet med sikkerhet hva årsakene til denne nedgangen er (<http://atlas3.lintuatlas.fi/results/species/slavo-nian%20grebe>). Horndykkeren står oppført som sårbar – VU – på den finske rødlista.

Som i 2016 er 2017-sesongens dårlige hekketilslag vanskelig å forklare ut fra lokale forhold ettersom været ikke var spesielt ugunstig for horndykkeren utover sommeren. Imidlertid var våren i 2017 kald med mye nattefrost, noe som resulterte i sein isgang på vannene. Det var lite vegetasjon på lokalitetene og det gjorde nok at det ble sein hekking i enkelte områder og at reirflåtene ble lett synlige for predatorer som kråker og måser. Forsommeren var kjølig, men tørr. Juli var ganske normal både med enkelte dager som var varme og med noe nedbør. Den seine isgangen gjorde at hekkingen ble noe forsinket og de første ungekullene ble ikke registrert før i slutten av juli.

Det positive som skjedde i 2017, var at det var flere par som hekket ved Skoelvosen i 2017 enn i 2016. Her var det tidlig isgang og vannstanden var forholdsvis stabil gjennom hekkesesongen fordi Statkraft ikke gjorde store nedtappinger av Barduelva-bassenget. Det resulterte at reirene ikke ble tørrlagt og i stor grad unngikk predasjon fra rødrev. Her ble det sett en del unger i begynnelsen av august.

Det synes som om antallet par som ankommer hekkeområdene i Troms på våren nå er svært lavt sammenlignet med 1990-tallet. Få overskuddsfugler eller par uten hekketilknytning observeres. Hekkebestanden utgjorde i 2017 under 11 % av hva bestanden var i 2001 da overvåkingen startet opp. Vi sjekket i 2017 også en rekke andre vann i Troms utenom de 50 overvåkingsvannene og fant noen horndykkerpar som hekket i disse vannene. Det er likevel ikke så

veldig mange par og i de fleste tilfellene er det snakk om vann som hadde kjent hekkeforekomst da overvåkingen startet opp i 2001. Disse parene kan derfor ikke forklare deler eller hele den store nedgangen som har skjedd i hele overvåkingsområdet i Troms fylke.

Tabell 9. Antallet registrerte hekkende par horndykkere i åtte kommuner i Troms i 2017, 2016, 2009 og 2001 vist i % av antall hekkende par registrert ved starten av overvåkingen i 2001.

Kommune	2017		2016		2009		2001
	N	%	N	%	N	%	Par
Lyngen	0	-	0	-	5	62,50	8
Storfjord	5	20,8	5	20,8	15	62,50	24
Balsfjord	9	8,8	8	7,8	49	48,0	102
Målselv	3	10,0	3	10,0	15	50,00	30
Bardu	7	30,4	5	21,7	16	69,5	23
Salangen	1	5,0	2	10	12	60,0	20
Dyrøy	0	-	0	-	3	37,5	8
Sørreisa	0	-	0	-	8	61,5	13
Troms totalt	25	10,9	23	10,1	123	53,9	228

4 Konklusjon

Overvåkingen av hekkende horndykker på 52 lokaliteter i åtte kommuner i Troms har vært gjennomført årlig siden 2001. Resultatene viser at hekkebestanden ble halvert mellom 2001 og 2009. Tilbakegangen stoppet noe opp rundt 2009, men har siden 2010 igjen skutt fart og arten går fremdeles tilbake over hele fylket. I 2017 hekket det kun 25 par på de 50 lokalitetene som ble undersøkt eller omtrent 11 % av den totale hekkebestanden som ble påvist i 2001. De to lokalitetene som ikke ble undersøkt i 2017 har ikke hatt hekking av horndykkere på mange år. Data fra de sju siste årene (2011-2017) viser at hekkebestanden er dramatisk redusert på vel 20 år og arten er nå svært fåtallig som hekkefugl i fylket.

Horndykkeren ble fjernet fra den norske rødlista i 2010, men sliter betydelig i det meste av Nord-Norge, en region som utgjør et av de viktigste hekkeområdene for arten i hele Norge. Ved revidering av rødlista for fugl i 2015 ble arten igjen ført opp her – nå som sårbar (VU) (Henriksen & Hilmo 2015). Uavhengig av det Nasjonale overvåkingsprosjektet ønsker NINA å fortsette overvåkingen av arten i Troms etter opprinnelig oppsett med 52 lokaliteter. Dette fordi slike grundige datasett vil styrke mulighetene for å tolke data fra fylket som samles inn i det nasjonale arbeidet. I tillegg har Karl-Birger Strann samlet inn utfyllende informasjon både på kullstørrelser og ungeproduksjon gjennom hele studieperioden. Dette er også data som Strann fortsatt samler inn fra overvåkingslokalitetene samt i en del tilleggs lokaliteter. Det er ekstra viktig å følge opp de mange lokalitetene som i løpet av de siste årene ikke har hatt hekkende horndykker for å avdekke om det skjer en reetablering på noen av disse.

5 Anbefalinger

1 – overvåkingen av horndykker i de 52 lokalitetene i åtte kommuner i Troms anbefales opprettholdt. I det nasjonale prosjektet har det blitt jobbet med metodeutvikling, men det synes som om dette arbeidet har stoppet opp. Det er derfor viktig at denne lange tidsserien i Troms kan fortsette til et godt nasjonalt overvåkingsprosjekt er etablert. Overvåkingen i Troms vil kunne evaluere om nasjonal metode fanger opp hva som skjer med arten i denne regionen. Vi foreslår at overvåkingen utvides ved å ta inn noen vann på Senja og i Sør-Troms.

2 – i lys av at horndykkeren igjen er tatt inn på vår nasjonale rødliste, anbefales det at det gjennomføres en totalkartlegging av hekkende horndykker i Troms snarest mulig. Dette vil kunne gi et nytt og revidert anslag over fylkets samlede hekkebestand. Bestanden er nå så lav at det ikke skal mye til for at den kan forsvinne helt fra vår fauna.

6 Referanser

Cramp, S. & Simmons, K.E.L. 1977. Handbook of the birds of Europe, the Middle East, and North Africa: the birds of the Palearctic. Vol 1: Ostrich – ducks. Oxford.

Douhan, B. 1998. Svarthakedoppingen. En fågel i tilbakagång i Sverige. Vår Fågelvärld 57 (1):7-22.

Hanssen, S.A., Frivoll, V., Strann, K.-B., Hagtvedt, M. & Heggås, J. 2016. Overvåking av hekkende horndykker i Troms 2015 – NINA Kortrapport 12. 19 s.

Hanssen, S.A., Frivoll, V., Strann, K.-B., & Heggås, J. 2017. Overvåking av hekkende horndykker i Troms 2016 – NINA Kortrapport 60. 18 s.

Henriksen S. & Hilmo O. (red.) 2015. Norsk rødliste for arter 2015. Artsdatabanken, Norge

Kålås, J.A., Viken, Å. & Bakken, T. (red). 2006. Norsk rødliste 2006 – 2006 Norwegian Red List. Artsdatabanken, Norway.

Kålås, J.A., Gjershaug, J.O., Husby, M., Lifjell, J., Lislevand, T., Strann, K.-B. & Strøm, H. 2010. Fugler. I: Kålås, J.A., Viken, Å., Henriksen, S. og Skjelseth, S. (red). 2010. Norsk rødliste for arter 2010. Artsdatabanken, Norge.

Stien, J., Strann, K.-B., Jepsen, J.U., Frivoll, V. & Ims, R.A. 2016. Breeding persistence of Slavonian Grebe (*Podiceps auritus*) at long-term monitoring sites: predictors of a steep decline at the northern European range limit. *Journal of Ornithology* 157:75-84.

Strann, K.-B. & Frivoll, V. 2009. Overvåking av hekkende horndykker i Troms 2008 - NINA Minirapport 255. 14 s.

Strann, K.-B. & Frivoll, V. 2010. Overvåking av hekkende horndykker i Troms 2009 - NINA Minirapport 290. 15 s.

Strann, K.-B., Frivoll, V., Heggås, J. & Hagtvedt, M. 2013. Overvåking av hekkende horndykker i Troms 2012 – NINA Minirapport 436. 20 s.

Summers, R.W., Mavor, R. & Hogg, S. 1994. Factors affecting loch selection and breeding success of slavonian greebes in Scotland. RSPB Report 1994.

Artsobservasjoner.no (nettadresse). Artsdatabanken

Norsk institutt for naturforskning, NINA, er en uavhengig stiftelse som forsker på natur og samspillet natur–samfunn.

NINA ble etablert i 1988. Hovedkontoret er i Trondheim, med avdelingskontorer i Tromsø, Lillehammer, Bergen og Oslo. I tillegg driver NINA Sæterfjellet avlsstasjon for fjellrev på Oppdal, og forskningsstasjonen for vill laksefisk på lms i Rogaland.

NINAs virksomhet omfatter både fors–kning og utredning, miljøovervåking, rådgivning og evaluering. NINA har stor bredde i kompetanse og erfaring med både naturvitere og sam–funnsvitere i staben. Vi har kunnskap om artene, naturtypene, samfunnets bruk av naturen og sammenhenger med de store drivkreftene i naturen.

ISSN:1504-3312
ISBN: 978-82-426-3210-4

Norsk institutt for naturforskning

NINA Hovedkontor

Postadresse: Postboks 5685 Torgarden, 7485 Trondheim

Besøks-/leveringsadresse: Høgskoleringen 9, 7034 Trondheim

Telefon: 73 80 14 00, Telefaks: 73 80 14 01

E-post: firmapost@nina.no

Organisasjonsnummer 9500 37 687

<http://www.nina.no>

Samarbeid og kunnskap for framtidens miljøløsninger